

Research Article

Analysis of Factors Affecting the Attitudes of Mashhad Citizens Toward the Rejuvenation of the Population and Support of the Family Law

Mahmoud Teimouri¹, Gholamreza Hassani Darmian²

¹ Assistant Professor, Department of Social Sciences Education, Farhangian University, P.O. Box 14665-889, Tehran, Iran.

² Associate Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Letters and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 20 July 2025
Accepted: 10 January 2026
Published: 18 January 2026

Keywords:

Attitude,
Childbearing behavior,
Structural conditions,
Awareness,
Rejuvenation of the population
and support of the family law.

ABSTRACT

This study aims to analyze the factors influencing the behavioral attitudes of Mashhad citizens toward the Rejuvenation of the Population and Support of the Family law. Utilizing a survey technique, data were gathered in 2023 through a researcher-made questionnaire. The target population comprised male and female residents of Mashhad, with a sample size of 429 selected via multi-stage cluster sampling. Descriptive results reveal a low level of public awareness pertaining to the law (mean score of 2.87 out of 5). Furthermore, attitudes toward the law manifest as negative or indifferent, specifically within the emotional (2.22 out of 5) and behavioral (1.86 out of 5) dimensions, both of which fall significantly lower than expected. Multivariate regression analysis identified attitudes toward macro-structural socio-economic conditions, level of awareness regarding the law, and age as significant predictors. The findings demonstrate that perceptions of macro-structural conditions (e.g., recession, inflation, and future outlook) exert the most profound influence on behavioral attitudes. Consequently, successful implementation hinges upon improving macro-structural infrastructures and enhancing public awareness.

Introduction

This research analyzes the factors affecting the behavioral attitudes of Mashhad citizens toward the Rejuvenation of the Population and Support of the Family law. Given the marked decline in Iran's Total Fertility Rate (TFR) from 6.8 in 1981 to 1.74 in 2021, this legislation was enacted in 2021 to facilitate an increase in birth rates. Successful implementation of this law depends on the community's acceptance and behavioral adaptation, which are intertwined with public attitudes toward its provisions. Understanding current attitudes in Mashhad is vital not only for assessing local efficacy but also provides important policy implications for future national-level planning.

Methods and Data

This study employed a survey design utilizing a researcher-made questionnaire. The instrument operationalizes the semantic domain of the concepts under study, measuring attitudes toward the law across three dimensions: cognitive

*Corresponding author: Gholamreza Hassani Darmian. Associate Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

E-mail addresses: gh-hassani@um.ac.ir

E-ISSN: 2981-1066/© 2025 Published by the Population Association of Iran. This is an open access article under the CC BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Cite this article:

Teimouri, M., & Hassani Darmian, G. (2025), Analysis of factors affecting the attitudes of Mashhad citizens toward the rejuvenation of the population and support of the family law. *Journal of Population Association of Iran*, 20(40), 69-86. <http://doi.org/10.22034/jpai.2026.2066424.1417>

(awareness), affective (emotion), and conative (participation). The target population included residents aged 15 to 49 in Mashhad. A sample of 429 individuals was drawn using Multi-stage Cluster Sampling with Probability Proportionate to Size (PPS).

Findings

The descriptive results highlight a fundamental paradox: while general attitudes toward childbearing remain positive (mean 3.27 out of 5), attitudes toward the Rejuvenation of the Population and Support of the Family law are characterized as negative or indifferent. This suggests that a mere public desire for children does not automatically guarantee the success of a population policy.

- *Awareness (Cognitive Level):* Public awareness of the law is low (mean 2.87 out of 5, indicating a statistically significant deficit below the median of 3).
- *Attitude (Affective and Behavioral Levels):* Scores in the emotional dimension (mean 2.22 out of 5) and behavioral dimension (mean 1.86 out of 5) were notably lower than expected, reflecting a lack of motivation to act in accordance with the law's objectives.
- *Macro-Structural Conditions:* The respondents' perceptions of macro-socioeconomic conditions (recession, inflation, and social despair) were significantly unfavorable (mean 2.53 out of 5).

Based on the results derived from the multivariate regression analysis, three distinct variables were identified as significant predictors of respondents' behavioral attitudes toward the Rejuvenation of the Population and Support of the Family law:

1. *Perceptions of Macro-Structural and Socioeconomic Conditions:* This factor emerged as the strongest and most decisive variable in accounting for the variance in behavioral attitudes toward the law. The findings demonstrate that individuals' perceptions of the general economic, social, and political landscape—and their level of hope regarding the country's future—exert a profound and fundamental influence on their willingness to act in accordance with the law's provisions. In other words, if people lack optimism concerning country's stability and long-term prospects, they are less likely to engage in pro-family or pro-natalist behaviors, even if the law offers supportive measures.
2. *Level of Awareness and Cognitive Knowledge Regarding the Law:* The extent of awareness pertaining to the law's specific content and underlying objectives has a significant positive effect on behavioral attitudes. Data indicate that as individuals attain a more comprehensive understanding of the law's mandates, they are consequently more likely to exhibit favorable behavioral responses. This finding underscores the critical necessity of transparent, and comprehensive public communication strategies to ensure the efficacy of the law's implementation.

Age: Age also emerged as a statistically meaningful factor influencing behavioral attitudes toward population policies. Although further longitudinal or segmented analysis is required to determine the exact nature of this relationship—specifically whether it follows a linear or nonlinear trend, or varies significantly across distinct age groups—the results strongly suggest that demographic considerations must be systematically integrated into the strategic planning for the law's execution.

Discussion and Conclusion

The findings of this study demonstrate that perceptions of macro-structural and socioeconomic conditions—encompassing factors such as economic recession, inflation, and pervasive pessimism regarding the future—exert the most significant influence on individuals' behavioral attitudes toward the Rejuvenation of the Population and Support of the Family law. The evidence suggests that as long as fundamental challenges within the country's structural framework—including economic, social, and cultural instabilities, as well as a diminished future outlook—remain unresolved, the mere enactment of supportive legislative frameworks, however well-intentioned, will fail to meaningfully alter behavioral attitudes or achieve the intended demographic goals.

When individuals perceive the broader environment as unstable, precarious, or high-risk, their procreative motivations and intentions significantly decrease. Consequently, the successful implementation of the Rejuvenation

of the Population and Support of the Family law is strictly contingent upon the improvement of macro-level socioeconomic infrastructures, concurrent with an increase in public awareness regarding the law's specific provisions. These findings underscore the necessity of a multidimensional and comprehensive approach to population policymaking. This necessitates a strategic focus not only on the legal mechanics of the legislation itself but also on substantially enhancing living conditions, cultivating social optimism, and reestablishing public trust to create a favorable environment for social acceptance and effective implementation. Furthermore, ensuring full coordination among government agencies and civil institutions is essential. Without a systemic improvement in macro-conditions and a profound revival of hope for the future, any efforts to promote legislation aimed at family protection and population rejuvenation will encounter serious challenges. Such a discrepancy between policy and structural reality may, in fact, exacerbate the alienation between the state and the citizenry rather than facilitating social convergence.

Acknowledgments

This article is derived from the findings of a research project titled "Investigating the Consequences of Implementing the Rejuvenation of the Population and Support of the Family Law (A Case Study of Mashhad City)." The authors wish to extend their sincere gratitude and appreciation to the General Directorate of Sports and Youth of Khorasan Razavi, which served as the commissioning entity and supporter of this research project. Furthermore, recognition is due to Ferdowsi University of Mashhad for its role as the project executor.

مقاله پژوهشی

تحلیل عوامل مؤثر بر نگرش شهروندان مشهد به قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت

محمود تیموری^۱ ID، غلامرضا حسنی درمیان^۲ ID*

^۱ استادیار گروه آموزش علوم اجتماعی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

^۲ دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۲۹ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۲۰ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۲۸	این پژوهش با هدف تحلیل عوامل مؤثر بر نگرش رفتاری شهروندان مشهد، نسبت به قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت انجام شده است. روش تحقیق، پیمایش و ابزار گردآوری داده‌ها، «پرسشنامه محقق ساخته» بود. پژوهش در سال ۱۴۰۲ انجام شده و جامعه آماری آن شامل شهروندان مرد و زن شهر مشهد بود. حجم نمونه به تعداد ۴۲۹ نفر با استفاده از نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای، تعیین شد. براساس نتایج، سطح آگاهی مردم از قانون جوانی جمعیت، پایین (با میانگین نمره ۲/۸۷ از ۵) است. همچنین، نگرش عمومی در مورد این قانون منفی یا بی‌تفاوت است، به‌طوری‌که در بُعد احساسی، نمره ۲/۲۲ و در بعد رفتاری نمره ۱/۸۶ از پنج مشاهده گردید که پایین‌تر از حد انتظار بود. طبق نتایج تحلیل چندمتغیره، متغیرهای نگرش به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی، سطح آگاهی و شناخت از قانون و سن افراد به‌عنوان عوامل معنادار شناسایی شدند. همچنین یافته‌های رگرسیونی نشان داد که نگرش به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی (مانند رکود، تورم و ناامیدی نسبت به آینده و ...) بیشتر از هر عامل دیگری بر نگرش رفتاری افراد نسبت به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده تأثیرگذار است؛ بنابراین موفقیت در اجرای این قانون، به بهبود زیرساخت‌های کلان اجتماعی و اقتصادی و افزایش آگاهی عمومی وابسته است.

مقدمه و بیان مسئله

وضعیت فرزندآوری و روند رشد جمعیت در سطح جهان، پدیده‌ای پیچیده و چندوجهی است که تحت تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، بهداشتی و سیاست‌گذاری قرار دارد. با استناد به آخرین یافته‌های پژوهشی و گزارش‌های نهادهای بین‌المللی، میزان باروری کل^۱ یعنی میانگین تعداد فرزندان که یک زن در طول عمر فرزندآوری خود از ۱۵ تا ۵۰ سال به دنیا می‌آورد، در سطح جهان به‌طور پیوسته در حال کاهش است. در دهه ۱۹۵۰، میزان باروری کل جهانی حدود ۴/۹ فرزند بود؛ اما این رقم در سال ۲۰۲۱ به حدود ۲/۳ فرزند کاهش یافته است. پیش‌بینی می‌شود این روند ادامه یافته و تا سال ۲۱۰۰ به زیر سطح جایگزینی (حدود

^۱ Total Fertility Rate (TFR)

*نویسنده مسئول: غلامرضا حسنی درمیان. دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

رایانامه: gh-hassani@um.ac.ir

استناد به این مقاله: تیموری، محمود؛ حسنی درمیان، غلامرضا (۱۴۰۴). تحلیل عوامل مؤثر بر نگرش شهروندان مشهد به قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت. نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۲۰ (۴۰)، ۸۶-۶۹

۱/۸ (فرزند) برسد. در حال حاضر، دو سوم جمعیت جهان در کشورهایی زندگی می‌کنند که میزان باروری کل آن‌ها، زیر سطح جایگزینی (۲/۱ فرزند) قرار دارد. درحالی‌که در بسیاری از مناطق جهان، به‌ویژه در کشورهای شرق آسیا (مانند کره جنوبی و ژاپن با میزان حدود ۰/۷) و اروپا میزان باروری کل به شدت پایین است (اغلب زیر ۱/۵)، در برخی کشورهای آفریقایی و آسیای مرکزی همچنان میزان باروری کل بالا (بین ۳ تا ۷ فرزند) مشاهده می‌شود. با این حال، حتی در این مناطق نیز روند کاهشی آغاز شده است (Ritchie et al., 2023).

به موازات این تغییر و تحولات، کشور ایران نیز طی چند دهه اخیر با کاهش قابل توجه میزان باروری کل مواجه شده، به‌نحوی که طبق آخرین گزارش مرکز آمار ایران، میزان باروری کل ایران از ۶/۸ در سال ۱۳۶۰ (موسسه ملی تحقیقات سلامت جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۸) به ۲/۰۷ در سال ۱۳۹۶ و ۱/۷۴ در سال ۱۴۰۰ کاهش پیدا کرده است (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۱). ادامه این روند در کشور به معنای افزایش میزان سالمندی و کاهش جمعیت جوان در آن، افزایش خانواده‌های تک‌فرزند و ... است. براساس سرشماری سال ۱۳۹۵، تعداد جمعیت ایران به ۸۰ میلیون نفر نزدیک شد، درحالی‌که میزان رشد آن به ۱/۲ درصد در سال کاهش یافت. این میزان رشد، اگرچه شبیه به متوسط جهانی امروز است؛ اما به‌طور قابل توجهی کمتر از اوج خود در چند دهه قبل است (Roudi et al., 2017). براساس دو سرشماری اخیر، رشد جمعیت کل کشور در دوره پنج ساله ۱۳۹۵-۱۳۹۰ برابر ۱/۲۴ درصد بود. اما نتایج آخرین برآوردها، رشد جمعیتی کشور در دوره‌های بعدی رو به کاهش گذاشته است. به این ترتیب که در دوره ۱۴۰۰-۱۳۹۵ برابر ۰/۹۸ درصد و در دوره ۱۴۰۵-۱۴۰۰ برابر ۰/۷۲ درصد برآورد می‌شود (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۳). توجه به این نکته ضروری است که کاهش میزان باروری کل در ایران به‌عنوان بزرگترین و سریع‌ترین کاهش باروری در مقایسه با کشورهای مختلف ذکر شده است (عباسی‌شوازی و همکاران، ۱۳۹۹؛ محزون، ۱۳۹۸).

برای مقابله با این روند، سیاست‌های کلان جمعیتی در سال ۱۳۹۳ و سپس قانون «حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» در سال ۱۴۰۰ با هدف افزایش مولید به تصویب رسیدند. بدون تردید اجرای موفقیت‌آمیز این سیاست‌ها، مستلزم پذیرش و انطباق رفتاری جامعه است که خود تابعی از نگرش‌ها، باورها و برداشت‌های عمومی نسبت به مفاد آن است. با وجود ابلاغ سیاست‌های کلی جمعیت و تصویب قانون جوانی جمعیت، مطالعات موجود هنوز به شکل جامع و نظام‌مند به این پرسش نپرداخته‌اند که واکنش و نگرش واقعی مردم نسبت به این قانون چیست؟ از آنجایی‌که موفقیت هر سیاست فرهنگی-اجتماعی در گرو پذیرش و همسویی آن با باورها و ارزش‌های عمومی است، انجام یک پژوهش جامع در خصوص وضعیت فعلی نگرش شهروندان نسبت به قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت امری ضروری به نظر می‌رسد تا بتوان با تکیه بر یافته‌های علمی، گام‌های مؤثرتری در راستای بهبود اجرای این قانون برداشت. با این حال، پژوهش‌های محدودی این موضوع را به طور دقیق بررسی کردند و این امر، شکاف اصلی در مطالعات موجود است. بنابراین انجام یک پژوهش جامع در خصوص نگرش شهروندان به قانون جوانی جمعیت، ضروری به نظر می‌رسد. شهر مشهد با توجه به ویژگی‌های کلان‌شهری، کانون مذهبی و تنوع اجتماعی و اقتصادی، بستر مناسبی برای این ارزیابی است. طبق آخرین سرشماری نفوس و مسکن مرکز آمار ایران (۱۳۹۵) میزان باروری کل در شهر مشهد ۲/۲۸ فرزند بوده، در حالی‌که با استناد به داده‌های دانشگاه علوم پزشکی مشهد (۱۴۰۲)، میزان باروری کل در شهر مشهد، با کاهش چشمگیری مواجه شده و به ۱/۷۸ فرزند رسیده است. این کاهش شدید میزان باروری کل، ضرورت و اهمیت مطالعه این پدیده را در مشهد دوچندان می‌کند. این در حالی است که نرخ باروری ایده‌آل برای رشد پایدار جمعیت، ۲/۵ فرزند و میزان باروری قابل قبول ۲/۱ فرزند در نظر گرفته می‌شود (Parr, 2021). درک عمیق از وضعیت فعلی نگرش شهروندان مشهد نسبت به این قانون، نه تنها به ارزیابی کارایی آن در سطح محلی کمک می‌کند؛ بلکه می‌تواند پیامدهای سیاستی مهمی برای برنامه‌ریزی‌های ملی نیز به همراه داشته باشد. بنابراین درک عمیق از وضعیت فعلی نگرش شهروندان مشهد نسبت به این قانون، نه تنها به ارزیابی کارایی آن در سطح محلی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند دلالت‌های سیاستی مهمی برای برنامه‌ریزی‌های آتی در مقیاس ملی نیز به همراه داشته باشد. ابعاد مسئله در پژوهش حاضر با سه سوال اصلی قابل طرح است: ۱) آگاهی از قانون: شهروندان مشهد از مفاد و بندهای مختلف قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت تا چه اندازه آگاهی دارند؟ ۲) پذیرش یا عدم پذیرش: دیدگاه کلی شهروندان مشهد نسبت به این قانون چیست؟ آیا این قانون را در راستای منافع خود و جامعه می‌دانند یا با آن مخالف هستند؟ ۳) عوامل مؤثر بر نگرش: چه عواملی بر نگرش شهروندان مشهد نسبت به این قانون تأثیرگذار است؟

پیشینه پژوهش

با وجود این که پژوهش‌های مستقیم که به‌طور جامعی «نگرش شهروندان به کلیت قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت» را بررسی کنند، محدود است، اما می‌توان مطالعات مرتبط را در چند دسته اصلی طبقه‌بندی کرد و با نگاهی انتقادی، به زمینه‌سازی برای پژوهش حاضر پرداخت.

تعدادی از تحقیقات، روی سنجش موفقیت قانون در دستیابی به اهداف کمی خود، یعنی افزایش میزان باروری کل، تمرکز داشته‌اند. این پژوهش‌ها (مانند تحقیقات مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۴۰۱) و همچنین مطالعات خارجی که در این زمینه وجود دارند به بررسی تغییرات آماری مولید و مقایسه اهداف قانون با نتایج واقعی می‌پردازند (Luci-Greulich & Thévenon, 2013). با وجود اهمیت این پژوهش‌ها در ارزیابی کمی قانون، اغلب آن‌ها به تحلیل ریشه‌ای دلایل عدم موفقیت یا چالش‌های آن نپرداخته‌اند. از طرف دیگر، این مطالعات کمتر به نگرش‌های عمومی به‌عنوان عامل کلیدی در اجرای موفقیت‌آمیز قانون توجه کرده‌اند. درحالی که این پژوهش‌ها به دنبال سنجش نتایج کمی و ارزیابی اثربخشی قانون بودند، برخی دیگر از مطالعات بر موانع و چالش‌هایی که در مسیر اجرای آن وجود دارد، متمرکز شده‌اند. در ادامه، این موانع را بررسی می‌کنیم.

در پاسخ به محدودیت‌های دسته اول، گروه دیگری از پژوهش‌ها به شناسایی عوامل بازدارنده، موانع و چالش‌های اجرای موفقیت‌آمیز قانون پرداختند. این مطالعات از جمله تحقیقات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۰ و ۱۴۰۱)؛ حسنی سعدی و صادقی (۱۴۰۳)؛ ثمنی و شهریاری (۱۳۹۹)؛ غمامی و همکاران (۱۳۹۸)؛ عظیم‌زاده اردبیلی و جلالی (۱۳۹۷)؛ نظری مقدم (۱۴۰۳)، به عواملی چون ابهامات قانونی، ضعف ضمانت اجرایی، کافی نبودن مشوق‌ها و برخورد سلیقه‌ای دستگاه‌ها اشاره دارند. با وجود اهمیت این یافته‌ها، این پژوهش‌ها نیز اغلب از منظر سیاست‌گذاری و اجرایی به مسئله نگاه می‌کنند و به نقش نگرش‌ها و باورهای عمومی به‌عنوان یک مانع کلیدی توجهی نمی‌کنند. در کنار بررسی موانع، برخی مطالعات تلاش کرده‌اند تا به دیدگاه‌های عمومی نسبت به این موضوع بپردازند.

پژوهش‌های دیگری، نگرش‌ها و دیدگاه‌های عمومی (ذینفعان) نسبت به قانون و الگوهای ذهنی مردم در مورد فرزندآوری را مطالعه کردند؛ پژوهش‌های خدیوزاده و همکاران (۱۳۹۳)؛ شمس قهفرخی و همکاران (۱۴۰۰)؛ بالاخانی (۱۴۰۱)؛ شمس قهفرخی و همکاران (۱۴۰۲)؛ حسنی سعدی و صادقی (۱۴۰۳)، به سنجش سطح آگاهی، پذیرش یا مخالفت گروه‌های مختلف جامعه و الگوهای ذهنی آن‌ها در مورد فرزندآوری پرداخته‌اند. با این حال، بیشتر این تحقیقات روی نگرش‌های کلی در مورد فرزندآوری متمرکز شدند و به‌طور خاص، نگرش مستقیم مردم به مفاد و فلسفه قانون جدید را مورد بررسی قرار نداده‌اند. علاوه بر این، برای تکمیل این بررسی، برخی مطالعات به الگوبرداری از تجربیات بین‌المللی و بررسی اثرات ناخواسته یا جانبی قانون پرداخته‌اند. در نهایت، پژوهش‌های تطبیقی و اثرات جانبی قانون (مانند مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۰) به الگوبرداری از تجربیات بین‌المللی (مانند انگلیس، استرالیا، آمریکا و مکزیک) پرداختند. این پژوهش‌ها، هرچند بینش‌های ارزشمندی ارائه می‌دهند؛ اما نمی‌توانند به‌طور مستقیم به شرایط منحصر به فرد جامعه ایران پاسخ دهند. برخی دیگر نیز به بررسی اثرات ناخواسته یا جانبی قانون از جمله اثرات بر کیفیت خدمات بهداشتی و درمانی، مباحث غربالگری سلامت جنین و حقوق زنان، پیامدهای اقتصادی و بودجه‌ای در بلندمدت و ناسازگاری نتایج تبعی این قانون با سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی می‌پردازند (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۰؛ تقی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۴؛ اکرمی و همکاران، ۱۴۰۰).

با وجود پژوهش‌های متعدد در زمینه ارزیابی کلی قانون و موانع اجرای آن، یک خلأ کلیدی وجود دارد: تاکنون هیچ پژوهش جامعی به صورت مستقیم و مشخص، نگرش شهروندان به کلیت قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت را بررسی نکرده است. به همین دلیل، تحقیق حاضر با هدف پر کردن این شکاف، به تحلیل عوامل مؤثر بر نگرش شهروندان شهر مشهد به این قانون پرداخت. این پژوهش تلاش می‌کند تا از یک سو سطح آگاهی و پذیرش قانون را بسنجد و از سوی دیگر، با شناسایی عوامل مؤثر بر نگرش‌ها، به سیاست‌گذاران در ارزیابی اثربخشی آن کمک کند.

مبانی نظری

این پژوهش، با اتکا بر ترکیب نظریه‌های کلان و خرد، به دنبال تبیین نگرش رفتاری مردم شهر مشهد به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده است. چارچوب نظری این مطالعه براساس نظریه کنش عقلانی^۱ (Ajzen & Fishbein, 1980) به‌عنوان شالوده اصلی بنا شده است. این نظریه تبیین می‌کند که قصد رفتاری (در اینجا، گرایش به فرزندآوری) به دو عامل اصلی بستگی دارد: نگرش فرد نسبت به رفتار و هنجارهای ذهنی او. علاوه بر این، در این پژوهش با اتکا به یک رویکرد ترکیبی، از نظریه‌های کلان‌تر (نوسازی^۲، دگرگونی ارزشی و گذار دوم جمعیتی^۳) و نظریه‌های خردتر (هزینه-فرصت و عدم قطعیت) نیز استفاده شد تا عوامل تعیین‌کننده نگرش به قانون را شناسایی کند. این رویکرد ترکیبی، اجازه می‌دهد تا نقش متغیرهای کلان و شرایط اجتماعی-اقتصادی بر تصمیمات فردی در مورد فرزندآوری تحلیل شود.

نظریه کنش عقلانی (آیزن و فیش‌باین) استدلال می‌کند که تصمیمات افراد برای انجام یک رفتار (مانند فرزندآوری) از قصد رفتاری آن‌ها نشأت می‌گیرد. براساس این مدل، مقاصد رفتاری می‌توانند به‌طور مؤثری از طریق ادغام، گرایش به انجام رفتار و هنجارهای ذهنی^۴ مربوط به انجام آن پیش‌بینی شوند. گرایش به انجام رفتار شامل باورهای فردی درباره نتایج و پیامدهای مثبت یا منفی یک رفتار است. هنجارهای ذهنی نیز ادراک فرد از فشارهای اجتماعی و انتظارات گروه‌های مرجع (خانواده، دوستان، جامعه) در مورد انجام آن رفتار است (Ajzen & Fishbein, 1980). آیزن و فیش‌باین استدلال می‌کنند که گرایش اشخاص نسبت به رفتار به‌واسطه مجموعه باورهای برجسته‌ای که افراد درباره انجام آن دارند، تعیین می‌شود. بنابراین به‌منظور فهم گرایش شخص نسبت به رفتار، ابتدا لازم است که بدانیم شخص چگونه نتایج آن رفتار را (در پژوهش ما، گرایش به فرزندآوری) ارزیابی می‌کند (Ajzen & Fishbein, 2000; Chandool, 1997: 15). این نظریه به‌طور مستقیم با فرضیات پژوهش حاضر از جهات زیر مرتبط است:

نقش آگاهی: طبق این نظریه، اگر افراد از مفاد قانون آگاهی کافی نداشته باشند یا باور داشته باشند که اجرای آن نتایج مثبتی نخواهد داشت، گرایش آن‌ها به رفتار مورد نظر قانون (فرزندآوری بیشتر) منفی خواهد بود. این موضوع، تأثیر «سطح آگاهی و شناخت از قانون» بر «نگرش رفتاری» را تبیین می‌کند.

نقش نگرش به شرایط کلان: سایر نظریه‌های ذکرشده (نوسازی، ارزش‌ها، هزینه-فرصت) عوامل تعیین‌کننده‌ای هستند که گرایش شخص به رفتار را شکل می‌دهند. به عبارتی، نگرش به شرایط کلان کشور، در قالب باورهای فردی به نتایج فرزندآوری، بر نیت افراد تأثیر می‌گذارد و این امر، نقش محوری آن را در این پژوهش توجیه می‌کند.

این نظریه، به‌طور مستقیم با هدف پژوهش حاضر مرتبط است؛ چرا که در این پژوهش به دنبال بررسی این هستیم که چگونه سطح آگاهی و نگرش به قانون و نگرش به شرایط کلان اجتماعی و اقتصادی، بر باورها و هنجارهای ذهنی افراد و گرایش آن‌ها به فرزندآوری و در نهایت نگرش رفتاری آن‌ها نسبت به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده تأثیر می‌گذارد.

علاوه بر این، طبق نظریه نوسازی، فرایند نوسازی با ترجیح فردمحوری در مقابل خانواده‌محوری، بهبود موقعیت زنان، گسترش تحصیلات و شهرنشینی، تشکیل خانواده و ازدواج با انتخاب آزاد را تشویق می‌کند. به عقیده طرفداران این نظریه، فرایند نوسازی یک نوع شیوه زندگی و فکری را به وجود می‌آورد که سرنوشت و خانواده‌گرایی را تضعیف کرده و آینده‌نگری و آمال و آرزوی زندگی مرفه‌تر را در انسان تقویت می‌کند. مطالعات متعددی که در این زمینه انجام شده است، بر عناصر و مفاهیم نوسازی تأکید دارند (Menesh et al., 2005; Nai Peng, 2005; Jensen & Thornton, 2003; Quisumbing & Hallman, 2005; Cherlin, 2012).

نظریه دگرگونی ارزشی اینگلهارت (۲۰۱۸) و گذار دوم جمعیتی لستهاگه^۵ (۱۹۹۵) و ون‌دکاا^۶ (۱۹۸۷ و ۲۰۰۱) بر تغییر از ارزش‌های مادی‌گرایانه (مانند امنیت اقتصادی) به ارزش‌های فرامادی (مانند استقلال فردی و خودتحقق‌بخشی) تأکید دارند. این تحول ارزشی، سبب تضعیف هنجارهای سنتی خانواده‌محور و تقویت فردگرایی شده است. این تغییرات توضیح می‌دهند که چرا افراد در جامعه امروز، فشار اجتماعی کمتری برای پیروی از الگوهای سنتی خانواده احساس می‌کنند. مطالعات متعددی در این زمینه

¹ Theory of Reasoned Action

² Modernization

³ Second Demographic Transition

⁴ Subjective Norms

⁵ Lesthaeghe

⁶ Van de Kaa

تحولات خانواده در ایران را تأیید کرده‌اند. عباسی‌شوازی و مک‌دونالد^۱ (۲۰۰۷) بر نقش مسلط نهادهای جامعه در تغییر الگوهای خانواده تأکید نموده‌اند. این دیدگاه با این فرض پژوهش حاضر هم‌خوانی دارد که صرف وجود قانون کافی نیست و بستر کلان جامعه اهمیت دارد.

نظریه انتخاب عقلانی (نظریه هزینه - فرصت) و نظریه عدم قطعیت و گریز از خطر (نظریه خطر - فرصت) بیان می‌کنند که تصمیم به فرزندآوری یک انتخاب عقلانی بر پایه تحلیل هزینه-فایده است. در جامعه امروز، به دلیل شرایط اقتصادی مانند تورم، ناپایداری شغلی و هزینه‌های بالای زندگی، هزینه فرزندآوری افزایش یافته است. همچنین، افزایش ریسک‌های اجتماعی و اقتصادی (عدم قطعیت)، باعث می‌شود که افراد امنیت اقتصادی را به فرزندآوری ترجیح دهند. این نظریه‌ها، باورهای منفی افراد نسبت به پیامدهای فرزندآوری را توجیه می‌کنند (McDonald, 2000a, 2000b, 2001).

روش پژوهش

در این مطالعه روش تحقیق، پیمایش و ابزار گردآوری داده‌ها «پرسشنامه محقق‌ساخته» است. این پرسشنامه معرف حوزه معنایی مفاهیم مورد مطالعه شامل سنجش نگرش به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده در سطح آگاهی و شناخت، هیجان - احساس و مشارکت - رفتار است و در قالب طیف لیکرت سنجیده شده است. در فرآیند تحلیل داده‌ها، این گزینه‌ها به‌طور افزایشی از ۱ تا ۵ کدگذاری شده‌اند. به این ترتیب، عدد بالاتر (۵) منعکس‌کننده شدت بیشتر نگرش پاسخ‌دهنده در راستای هدف آن گویه است.

برای تحلیل اعتبار^۲ (روایی) ابزار تحقیق، ابتدا از اعتبار صوری با نظرخواهی از کارشناسان استفاده شد. سپس، با انجام پیش‌آزمون و استفاده از تحلیل عاملی-تأییدی^۳، اعتبار سازه گویه‌ها و متغیرها مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج تحلیل عاملی-تأییدی نشان‌دهنده همسازي درونی بالای گویه‌ها و تأیید ساختار عاملی تحقیق است. همچنین، برای سنجش پایایی^۴ ابزار تحقیق، از ضریب آلفای کرونباخ^۵ استفاده شد. مقادیر این ضریب برای هر شاخص (یا هر بُعد) به‌طور جداگانه محاسبه شد که نشان‌دهنده پایایی بسیار بالا و مطلوب ابزار تحقیق است (جدول ۱).

جدول ۱. نتایج تحلیل عاملی تأییدی مرتبط با اندازه‌گیری متغیرهای تحقیق

شاخص ابعاد	گویه	آلفای کرونباخ	بار عاملی
گرایش به فرزندآوری	داشتن فرزند زندگی من را با محدودیت مواجه خواهد کرد	۰/۸۹۶	
	من در شرایط فعلی نمی‌خواهم عهده دار مسئولیت فرزند شوم	۰/۸۲۳	۰/۸۱۹
	داشتن فرزند شغل من را با محدودیت مواجه می‌کند	۰/۸۵۷	
سطح آگاهی از اجرای قانون	قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت را به‌طور کامل مطالعه و نسبت به آن آگاهی دارم	۰/۷۷۷	
	قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت را مطالعه نکرده‌ام اما نسبت به آن آگاهی دارم	۰/۷۳۰	۰/۷۶۰
	شما از تسهیلات ازدواج و فرزندآوری در قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت به چه اندازه آگاهی دارید؟	۰/۸۰۷	
سطح آگاهی از اهمیت قانون	قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت موجب افزایش ازدواج و فرزندآوری می‌شود.	۰/۸۵۴	
	در شرایط فعلی کشور، ناچار به تصویب قوانین در زمینه افزایش فرزندآوری هستیم.	۰/۸۴۴	۰/۷۲۵
	دولت‌ها می‌توانند در امور مربوط به سبک زندگی و علائق مردم در زمینه ازدواج و فرزندآوری دخالت کنند.	۰/۸۷۹	۰/۷۹۳
میزان آگاهی از نقش دولت در اجرای قانون	نیاز نیست دولت در امور مربوط به ازدواج و فرزندآوری دخالت کند.	۰/۸۹۶	
	فرزندآوری و افزایش جمعیت موجب افزایش سطح توسعه جامعه می‌شود.	۰/۸۸۵	
	اگر به فکر افزایش جمعیت نباشیم، در آینده نزدیک با کمبود نیروی کار، پیری و کهنسالی جمعیت مواجه خواهیم بود	۰/۸۵۶	۰/۸۰۳
هزینه فرزندآوری آنقدر بالاست که طرح‌های حمایتی فعلی، جوابگو نیستند.	۰/۸۱۵	۰/۷۹۱	

^۱ McDonald

^۲ Validity

^۳ Confirmatory Factor Analysis (CFA)

^۴ Reliability

^۵ Cronbach's alpha coefficient

شاخص	ابعاد	گویه	آلفای کرونباخ	بار عاملی
کفایت طرح‌های حمایت از فرزندآوری		تمام تسهیلات پرداختی به خانواده‌ها، هزینه لوازم اولیه کودک نظیر پوشک، شیرخشک و ... می‌شود.	۰/۸۱۰	۰/۸۱۰
		با این وضعیت گرانی مردم شکم خودشان را هم سیرکنند شاهکاره!!؟		۰/۸۹۵
		با وضعیت تورم و گرانی فعلی جامعه، طرح‌های حمایت از فرزندآوری را کافی می‌دانم.		۰/۸۳۰
تناسب با گرانی و تورم		جواب فرزندم/ فرزندانم را با این گرانی نمیتوانم بدهم چه جوری بفکر فرزند بیشتر باشم.	۰/۷۸۹	۰/۸۷۷
		نباید در این شرایط اقتصادی مردم، آن‌ها را تشویق به فرزندآوری کرد.		۰/۸۷۳
		ما الان کلی مازاد نیروی کار داریم و نیازی به افزایش جمعیت نیست.		۰/۸۱۶
تناسب با فقر و بیکاری		اینقدر مردم گرفتاری و مشکلات اقتصادی دارند که فرزندآوری یادشون رفته.	۰/۷۷۷	۰/۸۰۶
		به دنبال فرزندآوری نباشید. من نگران آینده فرزندم هستم.		۰/۸۹۲
		وقتی آینده خوبی در انتظار مردم نیست، افزایش جمعیت و ازدواج جوانان نادرست است.		۰/۸۲۱
نگرانی و ناامیدی نسبت به آینده		تا وقتی مشکلات زیرساختی کشور در زمینه کشاورزی، محیط زیست، آب و انرژی رفع نشده است، نباید انتظار افزایش جمعیت داشت.	۰/۸۲۳	۰/۸۱۸
		فرزندآوری بدون برنامه‌ریزی دولت‌ها در زمینه اشتغال، آموزش، بهداشت و درمان، ممکن نیست.		۰/۸۰۵
		کاری کنید جلوی مهاجرت جوانان گرفته شود بجای تشویق به فرزندآوری.		۰/۸۱۵
مسائل و مشکلات زیرساختی کشور		فرزندآوری فقط تولید مثل بچه نیست، تربیت، ادب، علم آموزی و مراقبت می‌خواهد.	۰/۷۳۱	۰/۷۳۱
		افزایش جمعیت برای همه افراد و همه خانواده‌ها توصیه نمی‌شود، پدر و مادر شدن افراد دانا دلسوز و مسئولیت‌پذیر می‌خواهد.		۰/۸۶۵
		همون مسئولینی که تا دیروز شعار فرزند کمتر و زندگی بهتر درست کرده بودند، الان می‌خواهند مردم بچه بیاورند.		۰/۸۶۴
طرح مسائل تربیتی فرزندان		مطمئنم چندسال دیگه شعار فرزند کمتر زندگی بهتر تکرار می‌شود.	۰/۷۵۱	۰/۸۸۰
		آیا پس از اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، تعداد فرزندان ایده‌آل شما، تغییر کرده است؟		۰/۸۰۸
		آیا پس از اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، تمایل بیشتری به داشتن فرزند دارید؟		۰/۸۸۰
ابزاری دانستن مردم		آیا پس از اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، فرزند بدنیا آورده‌اید؟	۰/۷۸۵	۰/۸۷۰
		آیا پس از اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، از تسهیلات فرزندآوری استفاده کرده‌اید؟		۰/۷۳۹
		اگر پس از اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، تعداد فرزندان ایده‌آل شما، بیشتر شده است، تا چه اندازه این قانون را در افزایش فرزندان ایده‌آل، موثر می‌دانید؟		۰/۸۹۷
نگرش در سطح رفتار		اگر پس از اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، تمایل بیشتری به داشتن فرزند دارید، تا چه اندازه این قانون را در افزایش تمایل، موثر می‌دانید؟	۰/۷۸۵	۰/۸۷۸
		اگر پس از اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، فرزند بدنیا آورده‌اید، تا چه اندازه این قانون را در این اقدام خود، موثر می‌دانید؟		۰/۸۰۵
		اگر پس از اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، از تسهیلات فرزندآوری استفاده کرده‌اید، تا چه اندازه دریافت این تسهیلات را در این اقدام خود، موثر می‌دانید؟		۰/۹۱۹
نگرش به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی		درآمد من کفاف هزینه‌های زندگی را نمی‌دهد	۰/۸۷۷	۰/۸۷۸
		سرعت افزایش هزینه زندگی و تغییرات اقتصادی مانع از رسیدن من به اهدافم می‌شود.		۰/۸۹۲
		با توجه به شرایط اقتصادی فعلی (تورم، رکود)، آینده فرزندانم را نامطمئن می‌دانم.		۰/۸۸۷
نگرش به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی		نگرانی از وضعیت اقتصادی کشور، انگیزه من برای فرزندآوری بیشتر را کاهش داده است.	۰/۷۶۲	۰/۸۹۴
		با توجه به هزینه‌های بالای زندگی، تأمین آینده تحصیلی و شغلی فرزندانم برایم سخت است.		۰/۷۸۶
		شرایط فعلی جامعه به من امید کافی برای ساختن یک خانواده بزرگ نمی‌دهد.		۰/۷۳۵
نگرش به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی		شرایط کلان اجتماعی و اقتصادی کشور به گونه‌ای است که می‌توانم با اطمینان برای آینده خانواده‌ام برنامه‌ریزی کنم.	۰/۷۶۲	۰/۷۶۴
		از ثبات شغلی و درآمدی خود در آینده، به خصوص با توجه به شرایط اقتصادی کشور، مطمئن نیستم.		۰/۸۹۱
		با توجه به شرایط اجتماعی و سیاسی، امنیت روانی و آینده فرزندانم برایم نگران‌کننده است.		۰/۷۹۷

جامعه آماری تحقیق شامل زنان و مردان ۱۵ تا ۴۹ سال ساکن شهر مشهد بود. جهت تعیین حجم نمونه، از جدول کرجسی و مورگان^۱ استفاده شد. براساس اندازه جامعه آماری حجم نمونه‌ای معادل با ۴۲۹ نفر به دست آمد جهت تخصیص حجم نمونه در هر منطقه شهری با توجه به سن پاسخگویان (دو نسل جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال، میانسال ۳۰ تا ۴۹ سال) به نسبت جمعیت هر مقوله توزیع شد. روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای متناسب با حجم^۲ تعیین شد. بدین صورت که ابتدا میزان باروری کل مناطق شهری مشهد در سال ۱۳۹۵ احصاء شد و سپس براساس الگوهای باروری، مناطق شهری مشهد به سه گروه تقسیم شدند: مناطق با باروری بالا (مناطق چهار، پنج، هفت، سیزده، پانزده و شانزده)، مناطق با باروری متوسط (مناطق دو، سه، شش و دوازده) و مناطق با باروری پایین (منطقه یک، هشت، نه، ده، یازده، چهارده و هفده). سپس از هر گروه، یک منطقه انتخاب شد که شامل منطقه هفده در گروه با باروری پایین، منطقه دو از گروه با باروری متوسط و منطقه پنج در گروه با باروری بالا. حجم نمونه هر منطقه برابر نسبت تعداد افراد ۱۵ تا ۴۹ ساله هر منطقه بر کل جمعیت ۱۵ تا ۴۹ ساله مناطق سه‌گانه انتخابی است. بنابراین سهم منطقه دو از نمونه آماری ۱۷۳ نفر، منطقه پنج ۱۱۰ نفر و منطقه هفده ۱۴۶ نفر است. در گام بعدی مناطق سه‌گانه ۲، ۵ و ۱۷ مشهد به‌عنوان خوشه‌های سطح یک و محلات شهری واقع در این مناطق به‌عنوان خوشه‌های سطح دو در نظر گرفته شدند. در محلات مورد نظر، بلوک‌ها را به صورت تصادفی انتخاب و از درون آنها نمونه نهایی انتخاب شدند.

با توجه به ماهیت این پژوهش، مهمترین روش تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده از آماره‌های توصیفی مانند فراوانی پاسخ‌ها، میانگین، میانه، مده انحراف استاندارد و... بود. همچنین به منظور بررسی نگرش شهروندان و عوامل موثر بر آن از آزمون‌های مقایسه میانگین‌ها، تحلیل واریانس و تحلیل رگرسیون استفاده شد.

یافته‌ها

۱. آماره‌های توصیفی متغیرهای جمعیتی

طبق نتایج جدول ۲، میانگین سن پاسخگویان، ۳/۳۶ سال است. ۵۳/۳ درصد از پاسخگویان مرد و ۴۶/۷ درصد آن‌ها زن بودند و متأهلین بیش‌ترین سهم از نمونه (۷۲/۶ درصد) را به خود اختصاص داده‌اند. از نظر سطح تحصیلات نیز اکثر پاسخگویان (۵۴/۴ درصد) دارای تحصیلات دانشگاهی بوده‌اند. همچنین میانگین تعداد فرزند پاسخگویان ۱/۹ فرزند بوده است. براساس اطلاعات مندرج در جدول ۲، ۱۵/۲ درصد پاسخگویان تمایلی به داشتن فرزند ندارند، ۲/۸ درصد از پاسخگویان از این‌که فرزند دارند، پشیمان هستند، ۴۹/۴ درصد نیز به داشتن بیشتر از دو فرزند فکر نمی‌کنند و در نهایت ۳۲/۷ درصد پاسخگویان به داشتن بیشتر از دو فرزند تمایل دارند.

جدول ۲. آماره‌های توصیفی افراد مورد مطالعه براساس متغیرهای جمعیتی

متغیر	طبقه	درصد معتبر	مشخصه‌های آماری
سن	۱۵-۱۹ سال	۴/۹	میانگین: ۳۶/۳ انحراف معیار: ۹/۴ واریانس: ۸۸/۷۴ حداقل: ۱۶ حداکثر: ۴۹
	۲۰-۲۴ سال	۱۱/۴	
	۲۵-۲۹ سال	۰/۹	
	۳۰-۳۴ سال	۱۳/۴	
	۳۵-۳۹ سال	۲۲/۱	
	۴۰-۴۴ سال	۱۹/۲	
	۴۵-۴۹ سال	۲۰/۰	
جنس	مرد	۵۳/۳	نمّا: مرد
	زن	۴۶/۷	
وضعیت تأهل	هرگز ازدواج نکرده	۲۰/۰	نمّا: ازدواج کرده دارای همسر
	ازدواج کرده دارای همسر	۷۲/۶	
	ازدواج کرده فاقد همسر بر اثر فوت	۲/۴	
	ازدواج کرده فاقد همسر در اثر طلاق	۵/۰	
سطح تحصیلات	دیپلم و پایین‌تر	۴۴/۷	نمّا: تحصیلات دانشگاهی

^۱ Krejcie & Morgan Table

^۲ Proportionate Probability to Estimated Size

متغیر	طبقه	درصد معتبر	مشخصه‌های آماری
تعداد فرزند (نفر)	دانشگاهی	۵۴/۴	میانگین: ۱/۹ فرزند حداقل: بدون فرزند حداکثر: ۹ فرزند انحراف معیار: ۱/۶۹
	حوزوی	۰/۹	
	۰	۲۶/۰	
	۱	۱۸/۹	
	۲	۲۴/۳	
وضعیت ازدواج و فرزندآوری	۳	۱۴/۳	نما: دو فرزند دارم و تمایل به فرزند بیشتر ندارم
	۴	۸/۹	
	۵ و بیشتر	۷/۸	
	ازدواج نکرده‌ام و در صورت ازدواج میل به داشتن فرزند ندارم	۹/۸	
	ازدواج نکرده‌ام و در صورت ازدواج میل به داشتن فرزند دارم	۱۱/۲	
وضعیت ازدواج و فرزندآوری	ازدواج کرده‌ام و اصلاً به داشتن فرزند فکر نمی‌کنم	۵/۴	نما: دو فرزند دارم و تمایل به فرزند بیشتر ندارم
	ازدواج کرده‌ام و به داشتن فرزند فکر می‌کنم و تمایل دارم	۴/۹	
	یک فرزند دارم و تمایل به فرزند بیشتر ندارم	۱۰/۰	
	یک فرزند دارم و تمایل به فرزند بیشتر دارم	۷/۵	
	دو فرزند دارم و تمایل به فرزند بیشتر ندارم	۱۵/۹	
	دو فرزند دارم و تمایل به فرزند بیشتر دارم	۷/۵	
	سه و بیشتر از سه فرزند دارم	۲۵/۲	
	در حال حاضر دارای فرزند هستم و از این‌که فرزند دارم پشیمانم	۲/۸	

۲. تحلیل روابط دو متغیره

جدول ۳ به تحلیل و ارزیابی نگرش‌های مربوط به فرزندآوری، قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت و نگرش به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی پرداخته است. براساس نتایج این جدول، میانگین شاخص کلی نگرش افراد نسبت به فرزندآوری، برابر با ۳/۲۷ در بازه ۱ تا ۵ است. این نتیجه نشان می‌دهد که نگرش افراد نسبت به فرزندآوری، به‌طور معناداری بیشتر از حد متوسط مورد انتظار است. با این حال، نتایج نشان می‌دهد که نگرش شهروندان به قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت در هر سه بُعد بررسی‌شده، پایین‌تر از حد انتظار است. براساس این نتایج، در بُعد آگاهی و شناخت، میانگین نمره افراد درباره قانون برابر با ۲/۸۷ (در مقیاس ۱ تا ۵) است که به‌طور معناداری از حد متوسط (نمره ۳) کمتر است. در بُعد هیجان و احساس، میانگین نمره نگرش افراد ۲/۲۲ به دست آمده که این مقدار نیز به‌طور معناداری پایین‌تر از حد متوسط مورد انتظار بود. در بُعد رفتار: میانگین نمره نگرش رفتاری افراد ۱/۸۶ است که به‌طور معناداری از حد متوسط پایین‌تر بوده و نشان‌دهنده نگرش منفی یا بی‌تفاوت مردم نسبت به این قانون است.

این نگرش منفی با یافته‌ای دیگر همسو است؛ به‌طوری‌که میانگین شاخص کلی نگرش افراد نسبت به شرایط کلان و ساختاری کشور، برابر با ۲/۵۳ در بازه ۱ تا ۵ است. این نتیجه نشان می‌دهد که از نظر پاسخگویان، شرایط کلان و ساختاری کشور به‌طور معناداری پایین‌تر از حد متوسط مورد انتظار بوده و آن‌ها این شرایط را نامطلوب ارزیابی کرده‌اند. این یافته می‌تواند توضیح دهد که چرا با وجود نگرش مثبت به فرزندآوری، نگرش نسبت به قانونی که در این زمینه وضع شده، نامطلوب است (جدول ۳).

جدول ۳. آماره‌های توصیفی (توزیع درصدی) و استنباطی شاخص نگرش پاسخگویان

شاخص کلی	کاملاً نامناسب (۱)	نامناسب (۲)	متوسط (۳)	مناسب (۴)	کاملاً مناسب (۵)	میانگین (۱-۵)	آماره T	سطح معناداری	تفاوت میانگین
گرایش افراد نسبت به فرزندآوری	۱۲/۴	۱۵/۶	۲۶/۶	۲۳/۱	۲۲/۴	۳/۲۷	۴/۳۶۴	۰.۰۰۰	بیشتر
نگرش به قانون در سطح آگاهی و شناخت	۸/۶	۲۹/۱	۳۹/۶	۲۱/۷	۲/۸	۲/۸۷	-۳/۷۳	۰.۰۰۰	کمتر
نگرش به قانون در سطح هیجان و احساس	۲۳/۱	۳۵/۴	۲۴/۲	۶/۳	۰/۹	۲/۲۲	-۲۱/۶۳	۰.۰۰۰	کمتر
نگرش به قانون در سطح رفتار	۵۵/۷	۲۳/۳	۱۰/۵	۷/۹	۲/۶	۱/۸۶	-۲۳/۹۸	۰.۰۰۰	کمتر
نگرش به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی	۲۹/۶	۲۳/۳	۲۷/۷	۱۰/۷	۸/۶	۲/۵۳	-۸/۹۹	۰.۰۰۰	کمتر

نام آزمون: One-Sample Test و معیار مقایسه (میان دامنه مقیاس = ۳)

جدول ۴ بیانگر آزمون تفاوت میانگین گرایش به فرزندآوری، نگرش به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده و نگرش نسبت به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی برحسب جنس پاسخگویان است. نتایج آزمون T گویای این است که میانگین‌های دو گروه مرد و زن تفاوت معناداری با یکدیگر نداشته و از نظر گرایش به فرزندآوری، نگرش به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده و نگرش نسبت به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی، شبیه هم فکر می‌کنند و نمی‌توان جنسیت را عاملی موثر بر نگرش آن‌ها دانست.

جدول ۴. آزمون T متغیرهای وابسته برحسب جنس

متغیر وابسته	جنس	تعداد	میانگین متغیر وابسته (بازه ۱ تا ۵)	انحراف معیار	T	درجه آزادی (DF)	سطح معناداری
گرایش به فرزندآوری	مرد	۲۲۷	۳/۲۸	۱/۱۶	۰/۶۸	۴۲۴	۰/۱۲۳ رد فرضیه
	زن	۱۹۹	۳/۲۱	۱/۲۱			
نگرش به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده در سطح آگاهی و شناخت	مرد	۲۲۷	۲/۸۶	۰/۷۳	-۰/۴۲۰	۴۲۴	۰/۱۰۳ رد فرضیه
	زن	۱۹۹	۲/۸۸	۰/۶۶			
نگرش به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده در سطح هیجان و احساس	مرد	۲۲۷	۲/۲۲	۰/۷۶	۰/۱۵۲	۴۲۴	۰/۵۵۴ رد فرضیه
	زن	۱۹۹	۲/۲۱	۰/۷۲			
نگرش به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده در سطح رفتار	مرد	۲۲۷	۱/۸۶	۱/۰۲	۰/۱۵۳	۴۲۴	۰/۱۷۹ رد فرضیه
	زن	۱۹۹	۱/۸۴	۰/۹۱			
نگرش نسبت به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی	مرد	۲۲۷	۲/۵۷	۱/۱۱	۰/۹۱۲	۴۲۴	۰/۱۶۰ رد فرضیه
	زن	۱۹۹	۲/۴۸	۱/۰۱			

تحلیل واریانس نگرش به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده در سطح رفتار برحسب سطح تحصیلات (جدول ۵) نشان می‌دهد که مقدار آزمون فیش (F) در سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۵ و با اطمینان ۰/۹۵ معنادار است، بررسی و مقایسه جفتی گروه‌ها (آزمون توکی) نشان می‌دهد که افراد با تحصیلات پایین‌تر بیشترین سطح نگرش رفتاری مطلوب به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده را دارا هستند.

جدول ۵. تحلیل واریانس نگرش به قانون در سطح رفتار برحسب سطح تحصیلات و مدل کاری

سطح تحصیلات مدل کاری	میانگین (بازه ۱ تا ۵)	متغیر وابسته (رفتار)	میانگین مجذورات	درجه آزادی (DF)	F	سطح معناداری (Sig)	نتیجه
تحصیلات	زیر دیپلم	۱/۹۴	بین گروهی	۱۴/۳۵۳	۷	۰/۰۳۴	پذیرش فرضیه
	دیپلم	۱/۹۰					
	کاردانی	۱/۸۹					
	کارشناسی	۱/۹۳	درون گروهی	۳۸۹/۸۷۱	۴۱۷		
	کارشناسی ارشد	۱/۵۲					
	دکتری	۱/۷۵					
	حوزوی	۲/۸۷					
مدل کاری (وضعیت اشتغال)	شاغل در بخش دولتی	۲/۰۷	بین گروهی	۱۶/۹۷۴	۹	۰/۰۳۸	پذیرش فرضیه
	شاغل در بخش خصوصی	۱/۷۵					
	کار آزاد	۱/۶۶					
	بیکار	۲/۰۱	درون گروهی	۳۹۲/۵۶۹	۴۱۷		
	خانه‌دار	۱/۸۷					
	محصل یا دانشجوی	۱/۹۰					
	سرباز	۱/۸۹					
	بازنشسته	۱/۶۵					
	از کارافتاده	۱/۸۳					
سایر	۲/۴۵						

همچنین نتایج آزمون تفاوت میانگین گرایش به فرزندآوری و قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده در سطح رفتار برحسب مدل کاری (جدول ۵) نشان می‌دهد که مقدار آزمون فیش (F) در سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۵ و با اطمینان ۰/۹۵ معنادار است،

بررسی و مقایسه جفتی گروه‌ها (آزمون توکی) نشان می‌دهد که افراد شاغل در بخش دولتی بیشترین سطح نگرش رفتاری مطلوب به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده را دارا هستند.

۳. تحلیل رگرسیونی چندمتغیره

نتایج تحلیل همبستگی متغیر نگرش رفتاری به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده و سایر متغیرهای مستقل در جدول ۶ ارائه شده است. طبق نتایج به دست آمده، ضریب رگرسیونی استانداردشده β بین دو متغیر نگرش رفتاری افراد به این قانون و نگرش افراد نسبت به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی، با اطمینان ۰/۹۹ و سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ برابر با ۰/۳۸۰ است، که نشان می‌دهد با افزایش یک انحراف استاندارد در متغیر نگرش افراد نسبت به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی، به اندازه ۰/۳۸۰ انحراف استاندارد نگرش رفتاری افراد به این قانون افزایش می‌یابد. همچنین ضریب تعیین تعدیل‌شده R^2 آن نیز برابر با ۰/۱۴۳ است، به این معنی که متغیر نگرش افراد نسبت به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی، ۱۴/۳ درصد از تغییرات نگرش رفتاری افراد به این قانون را تبیین می‌کند. بنابراین فرضیه ما که بیانگر وجود رابطه مثبت و مستقیم بین شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی با نگرش رفتاری افراد به این قانون است، تأیید می‌شود و قابل تعمیم به کل جمعیت آماری تحقیق است.

به طور کلی با افزایش سطح احساس و هیجان نسبت به قانون، بهبود نگرش افراد به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی، افزایش آگاهی و شناخت از قانون و بهبود گرایش به فرزندآوری، سطح نگرش رفتاری به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده بهبود می‌یابد. همچنین با افزایش سن، سطح نگرش رفتاری نسبت به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده کاهش می‌شود.

جدول ۶. ضرایب رگرسیونی متغیرهای مستقل بر نگرش به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده در سطح رفتار

متغیر مستقل	ضریب تعیین تعدیل‌شده (R^2)	F	ضریب رگرسیونی استانداردشده (β)	سطح معناداری (Sig)	نتیجه
نگرش به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی	۰/۱۴۳	۷۱/۹۱۵	۰/۳۸۰	۰/۰۰	پذیرش فرضیه
هیجان و احساس به قانون	۰/۱۶۵	۸۴/۹۴۶	۰/۴۰۸	۰/۰۰	پذیرش فرضیه
آگاهی و شناخت از قانون	۰/۱۳۶	۶۸/۱۶۵	۰/۳۷۲	۰/۰۰	پذیرش فرضیه
گرایش به فرزندآوری	۰/۰۳۹	۱۸/۰۷۷	۰/۲۰۲	۰/۰۰	پذیرش فرضیه
سن	۰/۰۱۵	۷/۵۸۶	-۰/۱۳۳	۰/۰۰۶	پذیرش فرضیه
سطح تحصیلات	۰/۰۰۵	۳/۰۲۹	-۰/۰۸۴	۰/۰۸۳	رد فرضیه
متوسط درآمد ماهیانه	-۰/۰۰۳	۰/۰۵۵	-۰/۰۱۳	۰/۸۱۵	رد فرضیه
تعداد فرزندان	-۰/۰۰۲	۰/۴۶۶	-۰/۰۳۷	۰/۴۹۵	رد فرضیه

به منظور شناخت بیشتر عوامل مؤثر بر متغیر نگرش رفتاری به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده، از رگرسیون چندگانه گام به گام استفاده شد. همان‌گونه که در جدول ۷، مشاهده می‌شود در گام اول؛ متغیر نگرش به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی، در گام دوم؛ سطح آگاهی و شناخت از قانون، و در گام سوم؛ متغیر سن وارد معادله‌ی رگرسیونی شده است. در گام آخر، به دلیل عدم معنادار بودن اثر سایر متغیرهایی که از لحاظ نظری می‌توانستند بر متغیر وابسته تأثیر بگذارند، این متغیرها از مدل رگرسیونی خارج شدند.

ضریب تعیین تعدیل‌شده (Adjusted R Square) در گام سوم، برابر با ۰/۲۶۳ است که نشان می‌دهد ۲۶/۳ درصد از کل تغییرات نگرش به قانون جوانی جمعیت و حمایت در بعد رفتاری وابسته به متغیرهای مستقل وارد شده در مدل است. اطلاعات مربوط به ضرایب رگرسیون استاندارد شده β در جدول ۷ بیان شده است، که طبق آن نگرش به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی کشور، بیشترین تأثیر را بر متغیر وابسته دارد.

جدول ۷. رگرسیون خطی چندگانه عوامل مؤثر بر نگرش به قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده در بعد رفتاری

متغیر	گام ۱ Beta	گام ۲ Beta	گام ۳ Beta
نگرش به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی	۰/۴۲۷	۰/۳۳۶	۰/۳۷۱
آگاهی و شناخت از قانون		۰/۲۵۴	۰/۲۴۶
سن			-۰/۱۸۵
R	۰/۴۲۸	۰/۴۸۹	۰/۵۲۲
Adjusted R Square	۰/۱۷۹	۰/۲۳۳	۰/۲۶۳
F	۵۴/۷۳۷	۳۸/۲۹۸	۳۰/۲۸۲
سطح معناداری (Sig)	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف تحلیل عوامل مؤثر بر نگرش رفتاری مردم شهر مشهد، نسبت به قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت انجام شد. نتایج پژوهش نشان‌دهنده وجود یک تضاد کلیدی و قابل تأمل است؛ درحالی‌که نگرش کلی مردم نسبت به فرزندآوری مثبت ارزیابی شده است (برابر با ۳/۲۷ در بازه ۱ تا ۵) و به‌طور معناداری بیشتر از حد متوسط مورد انتظار است، نگرش شهروندان نسبت به قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت در هر سه بُعد آگاهی، احساسی و رفتاری به‌طور معناداری پایین‌تر از حد متوسط قرار دارد. این تفاوت مهم نشان می‌دهد که صرف وجود تمایل عمومی به فرزندآوری، موفقیت یک سیاست جمعیتی را تضمین نمی‌کند و عوامل دیگری در این میان نقش دارند. برای درک عمیق‌تر نتایج این پژوهش، هر یک از یافته‌ها را با جزئیات بیشتری بررسی می‌کنیم:

آگاهی پایین جامعه: میانگین نمره آگاهی و شناخت افراد درباره قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت (۲/۸۷ از ۵) به‌طور معناداری از حد متوسط (۳) کمتر است. این نشان می‌دهد که سطح آگاهی عمومی درباره قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت پایین است. عدم آگاهی، اولین مانع در مشارکت و همراهی مردم با هر طرح یا قانونی است. این موضوع می‌تواند به دلیل اطلاع‌رسانی ناکافی، پیچیدگی زبان قانون، یا عدم توجه جامعه نسبت به مسائل مرتبط با جمعیت باشد.

نگرش منفی یا بی‌تفاوت: میانگین نمرات نگرش افراد به قانون در سطح هیجان و احساس (۲/۲۲ از ۵) و سطح رفتار و مشارکت (۱/۸۶ از ۵) نیز به مراتب پایین‌تر از حد متوسط قرار دارند. این نمرات پایین‌تر از سطح آگاهی است و نشان می‌دهد که حتی در میان کسانی که ممکن است تا حدی از قانون مطلع باشند، احساسات و هیجانات مثبتی نسبت به آن وجود ندارد. عدد ۲/۲۲ بیانگر این است که افراد ممکن است آن را غیرضروری، مداخله‌گر در زندگی شخصی، یا حتی مضر بدانند. نگرش هیجانی منفی یا بی‌تفاوت، می‌تواند ریشه در برداشت‌های نادرست از قانون، تجربیات شخصی، یا حتی تبلیغات و جو عمومی داشته باشد.

محدوده نگرش در سطح رفتار، پایین‌ترین نمره در میان هر سه شاخص است و حاکی از آن است که نگرش افراد در عمل و رفتار، بسیار ضعیف است. نمره ۱/۸۶ به این معناست که افراد تمایل بسیار کمی به انجام اقداماتی در راستای حمایت از اهداف این قانون دارند. به عبارت دیگر، این قانون کمتر توانسته در سبک زندگی، تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات عملی افراد تأثیر مثبت بگذارد. این نتیجه نشان‌دهنده چالش جدی در تحقق اهداف این قانون است. اگر قانون نتواند رفتار افراد را در جهت افزایش جمعیت یا حمایت از خانواده تغییر دهد، صرف وجود آن فایده چندانی نخواهد داشت. این یافته‌ها، تحقیقات پیشین را که به بررسی موانع و چالش‌های اجرای قانون پرداخته‌اند، تکمیل می‌کند. درحالی‌که آن مطالعات به موانع در سطح سیاست‌گذاری اشاره کرده بودند، این تحقیق نشان داد که ریشه این مشکل در نگرش منفی مردم به آن نهفته است، چرا نگرش به قانون منفی است و چه عاملی در میان همه متغیرها، بیشترین تأثیر را بر این نگرش دارد. تحلیل‌ها نشان دادند که از میان متغیرهای مستقل وارد شده به مدل، تنها سه عامل اثر معناداری بر نگرش رفتاری دارند. این سه عامل عبارتند از:

۱- نگرش به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی: این متغیر قوی‌ترین و تعیین‌کننده‌ترین عامل در تبیین واریانس نگرش رفتاری به قانون است. این یافته نشان داد که درک و برداشت افراد از وضعیت کلی اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و امید به آینده کشور، تأثیر بسزایی بر تمایل آن‌ها به عمل براساس مفاد این قانون دارد. به عبارت دیگر، اگر افراد نسبت به آینده کشور و ثبات کلان ساختارها خوش‌بین نباشند، احتمال کمتری دارد که رفتارهای ترویج‌کننده جمعیت یا حمایت‌گرانه از خانواده را در پیش بگیرند، حتی اگر قانون در این زمینه حمایت‌هایی را پیش‌بینی کرده باشد.

۲- سطح آگاهی و شناخت از قانون: آگاهی افراد از محتوا و اهداف قانون نیز به‌طور معناداری بر نگرش رفتاری آن‌ها تأثیر می‌گذارد. هرچه افراد شناخت بیشتری از مفاد قانون داشته باشند، احتمال بیشتری دارد که نگرش رفتاری مثبت‌تری از خود نشان دهند. این موضوع اهمیت اطلاع‌رسانی شفاف و همه‌جانبه را در موفقیت اجرای قانون برجسته می‌کند.

۳- سن افراد: متغیر سن نیز به‌عنوان یک عامل مؤثر در نگرش رفتاری شناسایی شد. این یافته نیازمند تحلیل بیشتر در مورد چگونگی تأثیر سن (مثلاً رابطه خطی یا غیرخطی، یا تفاوت نگرش در گروه‌های سنی مختلف) است، اما نشان می‌دهد که ملاحظات جمعیت‌شناختی باید در برنامه‌ریزی‌های مربوط به قانون در نظر گرفته شوند.

یافته‌های پژوهش حاضر در مورد عوامل مؤثر بر نگرش شهروندان، با نظریات اصلی این حوزه هم‌خوانی قابل‌توجهی دارد. نقش برجسته نگرش به شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی به شدت با مفاهیم نظریه نوسازی و دگرگونی ارزشی هم‌خوانی دارد. نظریه نوسازی بر تأثیر تغییرات ساختاری روی تحولات خانواده و باروری تأکید می‌کند. همچنین، طبق نظریه دگرگونی ارزشی اینگلهارت، اگر شرایط کلان کشور، امنیت اقتصادی و کیفیت زندگی را تضمین نکند، افراد تمایل کمتری به پذیرش مسئولیت‌های فرزندآوری پیدا می‌کنند، چرا که اولویت‌های ارزشی آن‌ها به سمت بقا و کیفیت زندگی فردی سوق پیدا می‌کند. این یافته، تأکید نظریه گذار دوم جمعیتی را که «مدرنیزاسیون احتمالی است، نه جبری» تأیید می‌کند؛ به این معنا که صرف وجود قانون کافی نیست و بستر کلان اهمیت دارد. این پژوهش بر نقش برجسته شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی تأکید می‌کند که به خوبی با نظریه‌های هزینه-فرصت و گریز از خطر قابل تبیین است. طبق نظریه انتخاب عقلانی، اگر مردم، شرایط کلان کشور را پرخطر یا پرهزینه ارزیابی کنند، منافع درک شده از فرزندآوری کمتر از هزینه‌های آن خواهد بود. نتایج پژوهش حاضر نیز این نکته را تأیید کرد که مردم با درک مخاطرات موجود در جامعه، از پذیرش مسئولیت‌های فرزندآوری که آینده‌گرا و نامشخص هستند، گریزانند. این نتایج با نظریه کنش عقلانی آیزن و فیش‌باین نیز هم‌خوانی دارد که تأثیر «سطح آگاهی و شناخت از قانون» را بر «نگرش رفتاری» مرتبط می‌دانند. طبق این نظریه، اگر افراد از مفاد قانون آگاهی کافی نداشته باشند یا باور داشته باشند که اجرای قانون نتایج مثبتی برای آن‌ها نخواهد داشت، گرایش آن‌ها به رفتار مورد نظر قانون (فرزندآوری بیشتر) منفی خواهد بود. می‌توان چنین استدلال کرد که شرایط کلان اجتماعی و اقتصادی جامعه می‌تواند بر «فشارهای اجتماعی» (هنجارهای ذهنی) تأثیر بگذارد. اگر جامعه به دلیل مشکلات ساختاری، فرزندآوری را یک بار اضافی بداند، این هنجار ذهنی می‌تواند بر نگرش رفتاری افراد نیز تأثیر بگذارد.

مهم‌ترین نتیجه‌گیری علمی این پژوهش، تأکید بر نقش محوری «شرایط ساختاری و کلان اجتماعی و اقتصادی» است. این یافته به‌ویژه نشان داد که اثربخشی قوانین حمایتی و تشویقی در حوزه جمعیت و خانواده، تا حد زیادی تابعی از بستر کلان اجتماعی و اقتصادی است. مادامی که چالش‌های بنیادین در شرایط ساختاری کشور (مانند مسائل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و چشم‌انداز آینده) مرتفع نشوند، صرف وضع قوانین حمایتی، حتی با بهترین نیت، نمی‌تواند به‌طور چشمگیری نگرش رفتاری افراد را تغییر داده و اهداف جمعیتی مورد نظر را محقق سازد. عدم توجه به این همبستگی عمیق می‌تواند سبب واگرایی بین سیاست‌های کلان دولت و پاسخ‌های رفتاری جامعه شود، که در بلندمدت ممکن است به بی‌اعتمادی و افزایش تضاد اجتماعی بینجامد. این یافته، رویکرد چندبعدی و جامع‌نگر را در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی ضروری می‌سازد؛ به این معنا که تنها تمرکز بر خود قانون کافی نیست؛ بلکه لازم است همزمان بر بهبود شرایط کلان زندگی، افزایش امید اجتماعی و اعتماد عمومی نیز سرمایه‌گذاری شود تا بستر لازم برای پذیرش و اجرای موفقیت‌آمیز قانون فراهم آید. همچنین مهم است که هماهنگی کاملی بین دستگاه‌های مختلف دولتی و نهادهای مدنی وجود داشته باشد. بدون بهبود اساسی در شرایط کلان و ایجاد امید به آینده، هر گونه تلاشی برای ترویج قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت با چالش‌های جدی مواجه خواهد شد و می‌تواند به جای همگرایی، موجب تضاد بین دولت و ملت شود.

سپاسگزاری

این مقاله براساس یافته‌های طرح پژوهشی با عنوان «بررسی پیامدهای اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت (مورد مطالعه: شهر مشهد)» تدوین شده است. نویسندگان مقاله لازم می‌دانند از اداره کل ورزش و جوانان خراسان رضوی به‌عنوان کارفرما و حامی این طرح پژوهشی، و همچنین دانشگاه فردوسی مشهد به‌عنوان مجری طرح، صمیمانه تشکر و قدردانی نمایند.

منابع

اکرمی، سیدمحمد؛ پروین، خیرالله؛ رزمجو، محدثه (۱۴۰۰). بررسی حقوقی غربالگری سلامت جنین و سقط درمانی در طرح جوانی جمعیت و حمایت از خانواده. حقوق

- پزشکی، ۱۵ (۵۶)، ۵۱۶-۵۰۵. <https://ijmedicallaw.ir/article-1-1336-fa.html>
- بالاخانی، قادر (۱۴۰۱). بررسی کیفی نگرش به سیاست‌های جمعیتی و فرزندآوری (مطالعه موردی جوانان استان اردبیل). *مطالعات راهبردی زنان*، ۲۴ (۹۶)، ۶۷-۳۹. <https://doi.org/10.22095/JWSS.2022.342257.2998>
- تقی‌زاده، احمد؛ منصوری‌زاده، خلیل؛ موسوی، سیده سارا (۱۴۰۴). ظرفیت‌سنجی قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت در جهت تحقق سیاست‌های کلی تأمین اجتماعی؛ با تأکید بر موضوع فرزندآوری. *پژوهش‌های حقوقی*، ۲۴ (۶۱)، ۴۴۲-۴۱۳. <https://doi.org/10.48300/JLR.2024.420109.2462>
- ثمنی، لیلا؛ شهریاری، معصومه (۱۳۹۹). ارزیابی رویکرد قوانین و اسناد بالادستی به بُعد کیفی افزایش جمعیت. *مطالعات جمعیتی*، ۲۶ (۲)، ۳۳۷-۳۱۵. https://jips.nipr.ac.ir/article_134764.html
- حسینی سعدی، زهره؛ صادقی، رسول (۱۴۰۳). ارزیابی حین اجرای قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت با استفاده از رهیافت ممیزی اجتماعی (۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸). *سیاست‌گذاری عمومی*، ۱۰ (۱)، ۹۲-۷۷. <https://doi.org/10.22059/JPPOLICY.2024.97822>
- خدیو‌زاده، طلعت؛ ارغوانی، الهام؛ شاکری، محمد تقی (۱۳۹۳). نگرش به مشوق‌های دولتی در خصوص فرزندآوری و ارتباط آن با ترجیحات باروری در زوجین مراجعه کننده به مراکز بهداشت دارای مرکز مشاوره پیش از ازدواج در شهر مشهد. *مجله دانشگاه علوم پزشکی مازندران*، ۲۴ (۱۲۰)، ۱۳-۱. <https://jmums.mazums.ac.ir/article-1-4861-fa.html>
- دانشگاه علوم پزشکی مشهد (۱۴۰۲). *گزارش مرکز جوانی جمعیت، سلامت خانواده و مدارس دانشگاه علوم پزشکی مشهد*.
- شمس قهفرخی، فریده؛ عسکری‌ندوشن، عباس؛ عینی زیناب، حسن؛ روحانی، علی؛ عباسی‌شوازی، محمدجلال (۱۴۰۰). چالش‌های اجرای سیاست‌های تشویقی فرزندآوری: مطالعه‌ای کیفی در شهر اصفهان. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۱۶ (۳۲)، ۱۱۲-۷۹. <https://doi.org/10.22034/JPAI.2022.559285.1242>
- شمس قهفرخی، فریده؛ عسکری‌ندوشن، عباس؛ عینی زیناب، حسن؛ روحانی، علی (۱۴۰۲). کاربست روش‌شناسی کیو در شناسایی الگوهای ذهنی مردم شهر اصفهان در مورد فرزندآوری. *مسائل اجتماعی ایران*، ۱۴ (۱)، ۲۳۵-۲۱۱. <https://doi.org/10.61186/jspi.14.1.211>
- عباسی‌شوازی، محمد جلال؛ حسینی‌چاوشی، میمنت؛ بنی‌هاشمی، فریاسادات؛ فتحی، الهام؛ میرزایی، صفیه؛ ... حسینی، سیدمسعود (۱۳۹۹). *تحولات باروری در ایران از ۱۳۷۱ تا ۱۳۹۵* [گزارش طرح پژوهشی]. پژوهشکده آمار.
- عظیم‌زاده اردبیلی، فائزه؛ جلالی، زهرا (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی سیاست کنترل مولید و قانون تنظیم خانواده. *فقه و حقوق خانواده*، ۲۳ (۶۸)، ۱۵۱-۱۲۵. <https://doi.org/10.30497/fj.2018.68758>
- غمامی، محمد مهدی؛ مهاجری، مریم؛ جاوید، محمدجواد؛ حکمت‌نیا، محمود (۱۳۹۸). آسیب‌شناسی سیاست‌های تقنینی جمعیتی جمهوری اسلامی ایران و ارائه شاخص‌های مطلوب. *مطالعات راهبردی زنان*، ۲۲ (۸۶)، ۵۸-۳۱. <https://doi.org/10.22095/JWSS.2020.202681.2140>
- محزون، علی‌اکبر (۱۳۹۸). *ابعاد آماری مسئله جمعیت در ایران*. پژوهشکده آمار.
- مرکز آمار ایران (۱۴۰۳). *جمعیت ایران در سال ۱۴۰۳ در حدود ۸۶ میلیون نفر برآورد می‌شود*. <https://amar.org.ir/news/ID/15752/jjamiatiran1403>
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). *سرشماری نفوس و مسکن مرکز آمار ایران*. بازبایی از: <https://amar.org.ir>
- مرکز آمار ایران (۱۴۰۱). *میزان باروری کل کشور به تفکیک ایران و ایرانی: ۱۴۰۰-۱۳۹۶*. <https://amar.org.ir/statistical-information/statid/28515>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۰). *ارزیابی تأثیرات قانون در ایران؛ ملزومات اجرای ارزیابی تأثیرات اقتصادی پیشینی* (گزارش شماره ۱۷۸۳۰). دفتر مطالعات اقتصادی. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1677781>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۴۰۱). *رصد رفتارها و نگرش‌های ایرانیان در موضوع فرزندآوری* (گزارش شماره ۱۸۲۱۶). دفتر مطالعات آموزش و فرهنگ. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1744103>
- موسسه ملی تحقیقات سلامت جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۸). *وضعیت نرخ باروری در ایران*. <https://nihr.tums.ac.ir/ZJCso>
- نظری‌مقدم، جواد (۱۴۰۳). بررسی مسائل و چالش‌های اجرایی قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت در ایران (مطالعه موردی استان گیلان). *راهبرد اجتماعی فرهنگی*، ۱۳ (۵۴)، ۱۶۷۵-۱۷۰۴. <https://doi.org/10.22034/SCS.2024.486282.1622>

- Abbasi Shavazi, M.J., Hosseini-Chavoshi, M., Banihashemi, F., Fathi, E., Mirzaei, S., ..., Hosseini, S.M. (2020). *Fertility transitions in Iran from 1992 to 2016* [Research project report]. Statistical Research and Training Center. [In Persian].
- Abbasi-Shavazi, M.J., & McDonald, P. (2007). Family change in Iran: Religion, revolution, and the state. In R. Jayakody, A. Thornton, & W. Axinn (Eds.), *International family change: Ideational perspectives* (pp. 191-212). Routledge.
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*. Prentice-Hall.
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (2000). Attitudes and the attitude-behavior relation: Reasoned and automatic processes. *European Review of Social Psychology*, 11(1), 1-33. <https://doi.org/10.1080/14792779943000116>
- Akrami, S.M., Parvin, K., Razmjoo, M. (2021). Legal review of fetal health screening and medical abortion in the population rejuvenation plan and family support. *Medical Law Journal*, 15(56), 505-516. [In Persian]. <https://ijmedicallaw.ir/article-1-1336-en.html>
- Azimzadeh Ardebili, F., & Jalali, Z. (2018). Pathology of the birth control policy and family planning law. *Family Law and Jurisprudence*, 23(68), 125-151. [In Persian]. <https://doi.org/10.30497/fj.2018.68758>
- Balakhani, G. (2023). Qualitative study of attitudes toward population policies and childbearing (Case study of Ardabil youth). *Women's Strategic Studies*, 24(96), 39-67. [In Persian]. <https://doi.org/10.22095/JWSS.2022.342257.2998>
- Chandool, N. (1997). *Participation in park interpretive programs and visitors' attitudes, norms, and behavior about petrified wood*

- theft [Doctoral dissertation, Virginia Tech].
- Cherlin, A.J. (2012). Goode's world revolution and family patterns: A reconsideration at fifty years. *Population and Development Review*, 38(4), 577-607. <https://doi.org/10.2307/41811930>
- Ghamami, M., Mohajeri, M., Javid, M.J., Hekmatnya, M. (2020). Pathology of demographic legislative policies of the Islamic Republic of Iran and presentation of desirable indicators. *Women's Strategic Studies*, 22(86), 31-58. [In Persian]. <https://doi.org/10.22095/JWSS.2020.202681.2140>
- HasaniSadi, Z., & Sadeghi, R. (2024). Evaluation during the implementation of the "Youthful Population and Protection of the Family" law in Iran using the social audit approach. *Iranian Journal of Public Policy*, 10(1), 77-92. [In Persian]. <https://doi.org/10.22059/JPPOLICY.2024.97822>
- Inglehart, R. (2018). *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton University Press.
- Islamic Parliament Research Center of the Islamic Republic of Iran, (2021). *Assessment of law impacts in Iran; Requirements for ex-ante economic impact assessment* [Report No. 17830]. Economic Studies Office. [In Persian]. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1677781>
- Islamic Parliament Research Center of the Islamic Republic of Iran, (2022). *Monitoring the behaviors and attitudes of Iranians regarding childbearing* [Report No. 18216]. Education and Culture Studies Office. [In Persian]. <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1744103>
- Jensen, R., & Thornton, R. (2003). Early female marriage in the developing world. *Gender & Development*, 11(2), 9-19. <https://doi.org/10.1080/741954311>
- Khadivzadeh, T., Arghavani, E., Shakeri, M.T. (2014). Attitude toward governmental incentives on childbearing and its relationship with fertility preferences in couples attending premarital counseling clinic in health centers in Mashhad. *Journal of Mazandaran University of Medical Sciences*, 24(120), 1-13. [In Persian]. <https://jmunms.mazums.ac.ir/article-1-4861-fa.html>
- Lesthaeghe, R. (1995). The second demographic transition in Western countries: An interpretation. In K. O. Mason & A.-M. Jensen (Eds.), *Gender and family change in industrial countries* (pp. 17-62). Clarendon Press.
- Luci-Greulich, A., & Thévenon, O. (2013). The impact of family policies on fertility trends in developed countries. *European Journal of Population*, 29(4), 387-416. <https://doi.org/10.1007/s10680-013-9295-4>
- Mahzoun, A.A. (2019). *Statistical dimensions of the population issue in Iran*. Statistical Research Center. [In Persian].
- Mashhad University of Medical Sciences. (2023). *Report of the Center for Youth Population, Family Health and Schools of Mashhad University of Medical Sciences*. [In Persian].
- McDonald, P. (2000a). Gender equity in theories of fertility transition. *Population and Development Review*, 26(3), 427-439. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2000.00427.x>
- McDonald, P. (2000b). Low fertility in Australia: Evidence, causes and policy responses. *People and Place*, 8(2), 6-21. https://bridges.monash.edu/articles/journal_contribution/Low_fertility_in_Australia_evidence_causes_and_policy_responses/4975424
- McDonald, P. (2001). *Theory pertaining to low fertility*. Australian National University. <https://openresearch-repository.anu.edu.au/server/api/core/bitstreams/50a06698-944e-4f6a-a14e-691a718d4d02/content>
- Mensch, B.S., Singh, S., & Casterline, J. B. (2005). Trends in the timing of first marriage among men and women in the developing world. In National Research Council and Institute of Medicine, *The changing transitions to adulthood in developing countries: Selected studies* (pp. 71-118). The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/11524>
- Nai Peng, T. (2007). Trends in delayed and non-marriage in Peninsular Malaysia. *Asian Population Studies*, 3(3), 243-261. <https://doi.org/10.1080/17441730701746391>
- National Institute of Health Research, (2019). *Total Fertility Rate in Islamic Republic of Iran: Comprehensive Report*. [In Persian]. <https://nihr.tums.ac.ir/ZJCso>
- Nazarimoghaddam, J. (2024). Examining the implementation issues and challenges of the Family and Youth Protection Law in Iran (case study of Gilan province). *Socio-Cultural Strategy*, 13(4), 1675-1704. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/SCS.2024.486282.1622>
- Parr, N. (2021). A new measure of fertility replacement level in the presence of positive net immigration. *European Journal of Population*, 37(1), 243-262. <https://doi.org/10.1007/s10680-020-09566-w>
- Quisumbing, A.R., & Hallman, K. (2005). Marriage in transition: Evidence on age, education, and assets from six developing countries. In C. B. Lloyd, J. R. Behrman, N. P. Stromquist, & B. Cohen (Eds.), *The changing transitions to adulthood in developing countries: Selected studies* (pp. 200-249). National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/11524>
- Ritchie, H., Rod s-Guirao, L., Mathieu, E., Gerber, M., Ortiz-Ospina, E., Hasell, J., Roser, M. (2023). *Population growth*. Our World in Data. <https://ourworldindata.org/population-growth>
- Roudi, F., Azadi, P., Mesgaran, M. (2017). *Iran's population dynamics and demographic window of opportunity*. Stanford University. <https://sgs.stanford.edu/publications/irans-population-dynamics-and-demographic-window-opportunity>
- Samani, L., & Shahriari, M. (2020). Investigating the approach of upstream regulations and documents to the qualitative dimensions

- of population increase. *Iranian Population Studies*, 6(2), 315-337. [In Persian]. https://jips.nipr.ac.ir/article_134764.html
- Shams-Ghahfarokhi, F., Askari-Nodoushan, A., Eini-Zinab, H., Ruhani, A., Abbasi-Shavazi, M.J. (2023). The application of Q-methodology for identifying the mental patterns of the people of Isfahan city about childbearing. *Social Problems of Iran*, 14(1), 211-235. [In Persian]. <https://doi.org/10.61186/jspi.14.1.211>
- Shams-Ghahfarokhi, F., Askari-Nodoushan, A., Eini-Zinab, H., Ruhani, A., Abbasi-Shavazi, M.J. (2021). Challenges of new pronatalist population policies and programs in Iran: a qualitative study in the city of Isfahan. *Journal of Population Association of Iran*, 16(32), 79-112. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/JPAI.2022.559285.1242>
- Statistical Center of Iran, (2016). *General census of population and housing of Iran, 2016*. [In Persian]. <https://amar.org.ir>
- Statistical Center of Iran, (2022). *Total fertility rate of the country by Iran and Iranian: 2017-2021*. [In Persian]. <https://amar.org.ir/statistical-information/statid/28515>
- Statistical Center of Iran, (2024, October 1). *The population of Iran is estimated at about 86 million in 2024*. [In Persian]. <https://amar.org.ir/news/ID/15752/jjamiatiran1403>
- Taghizadeh, A., Mansourizadeh, K., Mousavi, S.S. (2025). Measuring the capacity of the family protection and youth population growth law to realize the general policies of social security: with an emphasis on the issue of childbearing. *Journal of Legal Research*, 24(61), 413-442. [In Persian]. <https://doi.org/10.48300/JLR.2024.420109.2462>
- Van de Kaa, D.J. (1987). Europe's second demographic transition. *Population Bulletin*, 42(1), 1-59.
- Van de Kaa, D.J. (2001). Postmodern fertility preferences: From changing value orientation to new behavior. *Population and Development Review*, 27(2), 290-331.